

Magdalena Knap

Przekład jako transfer kulturowy. Tłumaczenie tekstów turystycznych promujących województwo podkarpackie

Streszczenie

Jednym z najczęściej tłumaczonych typów tekstów we współczesnym świecie są turystyczne materiały promocyjne (Sulaiman 2016: 53). Niemniej jednak udowodniono, że tłumaczenia tekstów turystycznych odznaczają się niską jakością (Snell-Hornby 1999: 95; DuránMuñoz 2012: 336; Maci 2019: 142). Należy zaznaczyć, że satysfakcjonujące tłumaczenia tekstów turystycznych przyczyniają się do lepszej promocji regionu na świecie, a także zachęcają do podróżowania i odwiedzania omawianych miejsc.

Teksty turystyczne wypełnione są dużą liczbą elementów specyficznych kulturowo (ang. *culture-specific elements*) ze względu na fakt, że takie publikacje opisują różne miejsca, budynki, miejscową ludność czy ich zwyczaje. Podczas gdy zagadnienie tłumaczenia elementów specyficznych kulturowo zostało szeroko omówione w przekładoznawstwie, temat tłumaczenia elementów specyficznych kulturowo w tekstach turystycznych jest rzadko podejmowany. Tylko nieliczni badacze, w tym Terestyényi (2011) oraz Rezaei i Kuhi (2014), skupili się na zagadnieniu przekładu elementów specyficznych kulturowo w tekstach turystycznych. Należy jednak podkreślić, że powyższe badania są ograniczone pod względem wielkości korpusu, a także faktu, że badania te dotyczą tłumaczeń węgiersko-angielskich i persko-angielskich, podczas gdy analiza elementów specyficznych kulturowo musi być prowadzona oddzielnie dla każdej pary językowej.

W związku z powyższym niniejsza rozprawa stanowi próbę wypełnienia luki w badaniach nad przekładem elementów specyficznych kulturowo w tekstach turystycznych. Podstawowym celem rozprawy jest ocena przekładów elementów specyficznych kulturowo w tekstach turystycznych promujących województwo podkarpackie. Niniejsze badanie elementów specyficznych kulturowo w publikacjach turystycznych nie dotyczy jedynie kwestii, czy ekwiwalenty omawianych elementów są zadowalającymi tłumaczeniami, ale analizowana jest również spójność ekwiwalentów dla poszczególnych terminów. Praca ma

charakter interdyscyplinarny, ponieważ integruje zagadnienia z badań nad przekładem, turystyką i kulturą.

Rozprawa składa się z trzech rozdziałów, dwóch teoretycznych i jednego empirycznego. Rozdział I poszukuje wstępnych odpowiedzi odnośnie do pojęcia języka specjalistycznego. Przedstawia różne stanowiska wobec zjawiska języków specjalistycznych, a także różne terminy, które są używane w odniesieniu do tych języków. Szeroko opisuje charakterystyczne właściwości języków specjalistycznych, które są pogrupowane w trzy kategorie: leksykalne, syntaktyczne i tekstowe. Szczegółowa dyskusja na temat pojęcia języka specjalistycznego umożliwia włączenie języka turystyki w rzeczywistość języków specjalistycznych. Przedstawione są również cechy charakterystyczne języka turystyki.

Celem rozdziału II jest skorelowanie zagadnień z zakresu turystyki, kultury i przekładoznawstwa, które są szczególnie istotne dla rozprawy. Dlatego rozdział II rozpoczyna się od dyskusji na temat tekstów turystycznych, której jednak nie można zrealizować bez wprowadzenia pojęcia tekstu i dyskursu. Następnie, przedstawione zostaje pojęcie tekstów turystycznych oraz opisane są ich funkcje. Ponadto, rozdział II wprowadza pojęcie tłumaczenia postrzeganego jako komunikacja międzykulturowa i mediacja. Prezentowana jest koncepcja kultury, a także jej korelacja z językiem. Rozdział II proponuje także teorię skoposu jako ramy, która odpowiada potrzebom tłumaczenia tekstów turystycznych. Rozdział kończy się tematem przekładu elementów specyficznych kulturowo. Opisane jest pojęcie elementów specyficznych kulturowo jak również koncepcje strategii i procedury tłumaczenia, a także przedstawione są różne strategie i procedury tłumaczenia elementów specyficznych kulturowo.

Rozdział III, mający charakter empiryczny, ukazuje wyniki analizy dotyczącej przekładu wybranych elementów specyficznych kulturowo występujących w tekstach turystycznych promujących województwo podkarpackie. Badanie elementów specyficznych kulturowo opiera się na klasyfikacji przedstawionej przez Nedergaard-Larsen (1993: 211), która rozróżnia cztery kategorie elementów specyficznych kulturowo: geografii, historię, społeczeństwo i kulturę. Ze względu na to, że rozprawa ma ograniczone ramy, kategoria historii została wyłączona z analizy. Kategoria geografii obejmuje omówienie ekwiwalentów dla dziewięciu terminów, takich jak: *Połonina*, *Wiar*, *Jezioro Solińskie*, *Kotlina Sandomierska*, *Beskid Niski*, *Cergowa*, *Pogórze Przemyskie*, *Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego* i *BdPN*. Kategoria społeczeństwa dotyczy przekładów ośmiu elementów, tj. *województwo*, *powiat*, *gmina*, *województwo podkarpackie*, *sołectwo*, *PKP*, *PKS* i *COP*.

Wreszcie kategoria kultury obejmuje tłumaczenia jedenastu terminów, którymi są: *proziak, fuczki, hreczanyki, gołąbki, pierogi, bryndza, cerkiew, babinec, soboty*, „Turki” i *dobranocki*.

Korpus stworzony na potrzeby rozprawy to korpus równoległy, na który składają się teksty w języku polskim i ich tłumaczenia na język angielski. Korpus składa się z pięćdziesięciu pięciu tekstów, liczba słów w tekstach polskich wynosi 350 407 słów, a w języku angielskim 439 053. Teksty wykorzystane w korpusie stanowią publikacje turystyczne promujące województwo podkarpackie. Wybór tekstów opierał się na dwóch podejściach, to znaczy podejściu opartym na dostępności tekstu i podejściu opartym na czasie (Hu 2016: 50). Postanowiono wziąć pod uwagę teksty turystyczne, które ukazały się w okresie od 2011 do 2020 roku. Podjęto również próbę uwzględnienia tekstów turystycznych wydanych na zlecenie różnych instytucji i władz lokalnych. Do stworzenia korpusu i jego analizy wykorzystano oprogramowanie Sketch Engine.

Badanie zakłada podejście oparte na korpusie i ma charakter indukcyjny. Dlatego początkowo postawiono tylko trzy pytania badawcze, które są sformułowane w następujący sposób:

1. Czy ekwiwalenty wybranych elementów specyficznych kulturowo można uznać za zadowalające tłumaczenia?
2. Czy tłumaczenia poszczególnych elementów specyficznych kulturowo są spójne w ramach jednego tekstu?
3. Czy spójność zależy od instytucji zlecającej wydanie publikacji?

Analiza ekwiwalentów wybranych elementów specyficznych kulturowo pozwala na wyciągnięcie pewnych ogólnych wniosków. W odniesieniu do pierwszego pytania badawczego można stwierdzić, że niezadowalające tłumaczenia (66,29%) przeważają nad zadowalającymi i akceptowalnymi tłumaczeniami (33,71%). Spośród 2622 tłumaczeń ocenionych w badaniu, 859 tłumaczeń uznano za zadowalające, 25 – uznano za akceptowalne, a 1738 – uznano za niezadowalające. Przy ocenie ekwiwalentów poszczególnych elementów specyficznych kulturowo uwzględniono kilka czynników, m.in. poszukiwanie odpowiednich ekwiwalentów w leksykonach dwujęzycznych i jednojęzycznych, ustalenie znaczenia i funkcji elementu zarówno w tekście wyjściowym, jak i tekście docelowym, zbadanie kontekstu podanych przykładów oraz wzięcie pod uwagę ogólnej funkcji tekstów turystycznych. Niezadowalające tłumaczenia odnoszą się do tych przykładów, w których można zaobserwować błędy dotyczące pisowni, gramatyki lub interpunkcji, a także

w przypadku niezachowania ogólnej funkcji tekstów turystycznych lub niewzięcie pod uwagę funkcji i znaczenia poszczególnych elementów specyficznych kulturowo w tekście wyjściowym i tekście docelowym. Tłumaczenia są również uważane za niezadowalające, gdy nie są wystarczająco przejrzyste i zrozumiałe dla odbiorcy tekstu docelowego. Akceptowalne tłumaczenia dotyczą przypadków, w których tłumaczenie nie jest ocenione jako niezadowalające, ale jednocześnie istnieje bardziej satysfakcjonujące rozwiązanie. Na potrzeby analizy wykorzystano znaczną liczbę źródeł, w tym zarówno książki, jak i zasoby online. Badanie ekwiwalentów dla każdego terminu opierało się na pięciu słownikach dwujęzycznych oraz czterech słownikach jednojęzycznych.

W odniesieniu do drugiego pytania badawczego, spójność oceniano w przypadku obecności dwóch lub więcej ekwiwalentów danego terminu w ramach jednego tekstu. Należy również zauważyć, że całkowita liczba terminów branych pod uwagę przy badaniu spójności wynosi 42 terminy, co kontrastuje z liczbą terminów wymienionych w rozdziale III. Większa liczba elementów wynika z faktu, że analiza wykazała dodatkowe okoliczności, które należało wziąć pod uwagę. Na przykład badanie ujawniło, że termin *Cergowa* może odnosić się nie tylko do nazwy szczytu, ale także do nazwy przysiółku i wsi. Dlatego każde z tych znaczeń musiało być traktowane jako osobny termin. Badanie spójności poszczególnych ekwiwalentów wykazało, że jest 6 elementów, które są zawsze spójnie tłumaczone w tekstach i 7 terminów, które są zwykle spójnie tłumaczone. Istnieje 9 elementów, w których liczba tekstów, w których tłumaczenia są spójne i niespójne, jest taka sama. W przypadku 11 terminów ekwiwalenty są zwykle niespójne, natomiast w odniesieniu do 9 elementów tłumaczenia są zawsze niespójne. Najwyższy poziom spójności ekwiwalentów utrzymywany jest w kategorii kultury, natomiast najniższy dotyczy kategorii geografii.

Jeśli chodzi o ostatnie pytanie badawcze, to udowodniono, że spójność nie jest uzależniona od instytucji zamawiającej publikację. Okazało się, że odpowiedniki dla elementów specyficznych kulturowo, takich jak: *województwo*, *powiat* i *gmina*, nie są spójne w tekstach wydanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego (*UMWP*) oraz przez Podkarpacką Regionalną Organizację Turystyczną (*PROT*).

W toku analizy wyodrębniono następującą hipotezę:

1. Sukces tłumaczenia elementów specyficznych kulturowo w tekstach turystycznych promujących województwo podkarpackie nie zależy wyłącznie od wiedzy tłumacza na temat kultur wyjściowej i docelowej.

Szczegółowa analiza ekwiwalentów wybranych elementów specyficznych kulturowo wykazała, że w rzeczywistości istnieją różne czynniki, które mają wpływ na sukces tłumaczenia elementów specyficznych kulturowo w tekstach turystycznych promujących województwo podkarpackie. Oprócz braku wiedzy tłumacza na temat kultur wyjściowej i docelowej, przyczyny niezadowolającego tłumaczenia mogą być również upatrywane w błędach ortograficznych i interpunkcyjnych, niewłaściwym użyciu wielkich liter oraz obecności lub braku łącznika w poszczególnych słowach. Istnieją również błędy dotyczące szyku wyrazów w zdaniu oraz gramatyki bądź nieznaności konwencji obowiązujących w języku docelowym. Ponadto, w niektórych przypadkach tłumacze nie wykorzystali informacji zawartych w tekście wyjściowym, które prawdopodobnie wynikały z niedbałego jego przeczytania.

Kolejną trudnością dotyczącą tłumaczenia elementów specyficznych kulturowo w tekstach turystycznych promujących województwo podkarpackie jest brak spójności w doborze ekwiwalentu danego terminu. Ta niespójność dotyczy nie tylko jednego tekstu, ale również tekstów opublikowanych przez tę samą instytucję. Z drugiej strony należy również podkreślić, że słowniki i źródła internetowe, które są dostępne dla tłumaczy, nie przynoszą prostych rozwiązań. Jeszcze bardziej niepokojącym jest fakt, że źródła te czasami prezentują sprzeczne informacje.

W świetle powyższego, rozprawa pokazuje, że szczególnie istotne jest wznowienie dyskusji na temat pojęcia kompetencji tłumaczeniowej rozumianej jako obszernej listy różnych subkompetencji, które tłumacze powinni posiadać. Niezbędne jest również zwrócenie uwagi na istotną rolę zleceniodawcy tłumaczenia, briefu tłumaczeniowego i glosariusza przekazywanego tłumaczom. Warto również podkreślić, że badanie samych tekstów turystycznych nie jest wystarczające w podejściu do tłumaczenia tekstów turystycznych. Znaczną pomoc stanowi koncepcja języka specjalistycznego, do którego należy także język turystyki. Trójwymiarowy model języka specjalistycznego, który zakłada „wiedzę specjalistyczną”, „praktyki zawodowe” oraz „sposoby ekspresji językowej” (Grygiel 2017: 3) pozwala postrzegać teksty turystyczne w szerszym kontekście. Innymi słowy, znajomość języka specjalistycznego i samego języka turystyki znacznie ułatwia zrozumienie tłumaczenia tekstów turystycznych.

Magdalena Knap